

UDK 821.163.4.09Petrović Njegoš Petar II

Čedomir DRAŠKOVIĆ

**NJEGOŠ KAO „TRAGIČNI JUNAK KOSOVSKE MISLI“
U ODNOSU NA „POETIZOVANJE“ ISTORIJE I
NJENO SAVREMENO NASILJE***

Otkako su se prije stotinu šezdeset i sedam godina počela pojavljivati iz štampe prva Njegoševa djela, počeo je da se najavljuje i stvara, i do nevjerovatnih dimenzija nadgrađuje pjesnički, književni, humanistički i slobodarski fenomen toga autentičnog, melanholičnog, duhom i tijelom superiornoga „pustinjaka cetinjskog“ i crnogorskog, i posljednjega teokratskog vladara neobičnoga, romantičarski slavljenoga, čak i misterizovanoga „principata“ podlovcenskoga. To djelo je, još za života autora, postalo plemenita i ljekovita terapija protiv svake tuđinske, a naročito dugo nezaobilazne i nesnosne „jaro-sti turske“ i uopšte sile zavojevačke i neslobode potčinjenih. Ponavljani broj izdanja Njegoševih knjiga (u početku na jeziku maternjem, crnogorskome, a kasnije na njegovim novijim i razuđenim „književnim“ varijantama, pa jezicima južnoslovenskih i jugoslovenskih naroda, a potom, i uporedo, i na mnogim stranim jezicima), produkovao je i enormno veliki broj radova o Njegošu, što je kulminiralo i mnoštvom posebnih izdanja, odnosno monografskih publikacija o Njegošu i njegovu djelu – što daleko nadilazi mogućnost za pravljenje bilo kakvih analognih poređenja sa sličnim kreativnim subjektima i njihovim ostvarenjima na crnogorskoj, i znatno široj kulturnoj sceni. Njegoš je odavno postao najviši duhovni parametar za svoje uže, nacionalno podneblje, ali i jedan od najprizvanijih i najprestižnijih stvaralaca i za prostore znatno šire i srodne, srpske duhovne klime i njene kulture. Njegovo djelo predstavlja najsjajniju i najsnažniju duhovnu zraku crnogorsku – koja nedohvatno i enormno izmiče iz svoga okruženja ka dosezanju opštih i kosmički udaljenih prostranstava duha. „Cetinjski bonik“ je to što jeste – zahvaljujući njegovoj gorostasnoj snazi, intelektualnoj i duhovnoj, ali možda i još više neponovljivoj sposobnosti (na ovim prostorima) za pravljenje suptilnih i superiornih

* Tekst je prvobitno objavljen u katalogu *Petar II Petrović Njegoš – 150 ljeta potom* (Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2001, str. 4–39). Ovde ga prenosimo iz knjige: Čedomir Drašković, *Ogledi i studije o crnogorskoj kulturi*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2011, str. 19–31.

sublimacija najviših ostvarenja duha nacionalnoga, nastaloga simbiozom bogatih slojeva narodne, tradicionalne kulture, i njegovih izuzetnih poetskih i estetskih kvaliteta i kriterijuma. Njegoš je, prije svega s „Gorskim vijencem“, ostvario uspjeh velike, genijalne pismenosti – zahvaljujući ogromnim kreativnim impulsima svoje ličnosti, ali i naročitim i univerzalnim dometima njegove autentične, zavičajne, kolektivne crnogorske usmenosti. Ako je jedan Ivo Andrić o Njegošu svojevremeno zapisao: „U godinama tek napunjene mladosti – pevati tako uzvišeno o čoveku i čovečanstvu, mogli su pre njega, čini mi se samo Homer, Šekspir i Gete“, onda i manje upućenoga ne treba da iznenadi činjenica (kao gotovo prirodna uslovljenost) što su Njegoševa djela objavljena u raznim varijantama – samostalno, integralno, ili u drugim modifikovanim oblicima (do prije nekoliko godina, tačnije do 1997. godine (po podacima dr Slobodana Kalezića, u tekstu „Njegoš i vrijeme“, s promocije bibliografije *Jugoslovenska izdanja Njegoševih djela* Nikole Rackovića; št. u *Bibliografskom vjesniku*, br. 1/98) – ukupno na preko 150.000 stranica, u oko 750 posebnih izdanja, odnosno zasebnih knjiga. Samo na užem, tzv. srpskohrvatskome jezičkom prostoru, objavljeno je više od 500 bibliografskih jedinica, od čega je samo „Gorski vijenac“ (zaključno sa 150. godišnjicom njegova izlaženja) štampan u 235 izdanja – ne računajući prijevode na inostrane jezike.

Čudna je, reklo bi se, i za racionalni svijet (kojemu je civilizacija bila mnogo sklonija) teško shvatljiva naša specifična i snažno podgrijavana i dramtizovana istorijska fabula: Crna Gora – ona na koju se pozivamo, i koju prečesto, a sve više i budzašto prizivamo – bila je zemlja dugoga žrtvenog trajanja i svetačkoga odricanja. To je bio svijet za sebe: okrenut prošlosti, zatočen u svojoj specifičnoj, i stvarnoj i fiktivnoj crnogorskoj kuli slobode, nepovjerljivo u mjeri koliko je to objektivno morao biti u dugoj i surovoj neizvjesnoj i neprijateljskoj stvarnosti. I „Gorski vijenac“, kao gotovo kulturni sadržaj o takvom opstajanju, nastao je (kako bi drukčije, nego kao sve naše glavne vrijednosti!) – u grču otpora i ropcu borbe, između pretrajavanja s nemaštinom i utoka od teških suša i čestih porobljivačkih turskih i drugih pohoda. Iz takve crnogorske stvarnosti – života koji je bio i „toržestvo užasa“ i „snoviđenje strašno“, morao je da progovori jedan Njegoš, da se desi to „čudo nebesnika“ – bez prethodnika i bez sljedbenika, kako je o njemu razmišljala Isidora Sekulić. Kao da su se dogodili spontano: Njegoš i njegov (nacionalni) sinonim „Gorski vijenac“ – prosto su izbujali iz samih korijena spartanskoga crnogorskog naciona, sublimirajući neuništivost njene borbe za Slobodu, i stvarajući uvijek novu i dodatnu snagu – kao štit za odbranu i garanciju (kad spoljna zaprijeti opasnost) za sigurnu posvećenost kolektivu, koji je opstajao na primjerenoj nesebičnosti, gardoj odvažnosti i isposničkoj suzdržanosti i mudrosti onovremene Crne Gore. Za crnogorsku kulturu Njegoš nije autor

poput drugih: on je tvorac moćnoga duhovnog svjetionika, i snažnoga etičkog i kulturnog gromobrana, koji s manuskriptom *Miroslavljevo jevanđelje* (iz XII vijeka) i Crnojevićevim *Oktoihom* (s kraja XV vijeka) – sveltremeno štiti ove prostore od kulturne anemije i sivila periferije.

Njegoša izvorno, objektivno, u njegovu mišljenju i svjetonazoru, tj. sociopsihološki, mentalitetski, jezički itd. spontano razumiju i neusiljeno prihvataju samo Crnogorci. Za ostale, čak i nješkošologe, to zadovoljstvo mora se temeljiti na pomnome studiranju raznih „kritičkih“ izdanja Njegoševih djela, na njihovim brojnim, pratećim jezičkim i sličnim tumačenjima i napomenama, ili čak i na cjelovitim i iscrpnim lingvističkim priručnicima, na doučavanju etnokulturnih specifičnosti... Zbog čega onda tolika jagma za Njegoša, pa čak (povremeno, zavisno od promjenljivih političkih prilika) i snažna svojatanja vascijeloga, arhaičnoga, čak i onoga lelekačkoga, deseteračkoga i guslarskoga crnogorskog mentaliteta i njegove kulture (iako se pokazalo da tim lukavim provodadžijama više odgovara da Crnogorce i njihovu izvornu kulturu tretiraju karikaturalno, i s naglašenom ironijom). Isključivost u svojatanju ide često i mimo elementarne logike, građanske samokontrole, uzdržanosti i blage distance izgrađenoga kulturnog standarda... Naravno (uz naglašene teritorijalne afinitete „starijega brata“, ali i strateško opredjeljenje pravoslavne „zaštitnice“ za izlazak na „toplo more“) – crnogorsko istorijsko i moralno nasljeđe veliki je kapital, bez koga je vrlo skroman, gotovo pust dugi istorijski period „kontinuiteta osam vjekova pravoslavlja“, odnosno svetosavlja: od sredine XV do sredine XIX vijeka – gubi mu se, ili povremeno jedva razaznaje trag...

Žilavi srpski nacionalisti, zakašnjeli svetosavski imperijalisti, prevashodno zbog toga, energično i predano – i u potpunosti – negiraju inače vrlo snažno i opštepoznato crnogorsko nacionalno iskustvo do 1918. godine (kad su Crnogorci, nominalno i zvanično, podvedeni pod suparničku državnu odrednicu, i nametnut im „bratski“ nacionalni identitet). No, koliko god negiraju, odnosno posvajaju Crnu Goru i Crnogorce – radi stvaranja utiska o sopstvenome identitetu – i koliko se god „zaklinju“ u Njegoša i nješkoševsku tradiciju, Njegoš je najubjedljiviji i najsajjniji crnogorski kulturni amalgam, koji će obdržavati Crnu Goru i Crnogorce i u najtežim političkim i istorijskim neizvjesnostima i lomovima. Dio crnogorsko-srpskoga apsurdna oglada se i u nevtjerovatno izraženoj dvostrukosti najžešćih savremenih crnogorskih negatora – naročito onih „poreklom“ iz Crne Gore; dok se napadno šepure, nesuvislo se oglašavajući o suštini i sudbini crnogorske nacije, kao npr. „rođena je posle mene, a umreće pre mene“, njihova brojna djela, podsvjesno sugerišu i snažno podržavaju ubjedljivu suštinu o autonomnome crnogorskom kulturnom i nacionalnome identitetu. Drukčije i ne može biti: jaki i zdravi korijen uvijek se oglašava

novom snagom života, novom vegetacijom... Uprkos onemogućavanjima svih vrsta, zahvaljujući generalno niskom opštem kulturnom standardu!

Dok je bilo Cetinja kao zvaničnoga državnog centra, sve oči bile su okrenute k njemu, Lovčenu i Petrovićima. Poslije 1916. godine – apsolutnom dominacijom novoga centra – Beograda – pomenute crnogorske kategorije koriste se kao rekviziti u mjeri koju treba srpska nacionalna i državna politika. Naročito od tada, istoričari, istoričari kulture (i ostali njeni stvaraoci), sociolozi, politikolozi... uglavnom racionalno slijede i efikasno ostvaruju stratešku metodologiju toga političkog centra (sindrom „mekih“ nauka). Na liniji takve kulture i nauke (iz subjektivne nemoći) dominira nametljiva i jalova prepotencija da su elementarne činjenice, podaci, konkretni događaji – kao izvjesna istorijska fakta – gotova i neprikosnovena istorija, i automatski projektovana historiografija (što je posebno apostrofirano prilikom nedavnoga otvaranja naučnoga skupa o dinastiji Petrović Njegoš, u organizaciji CANU)! Žalosna je istina da je kod nas, uglavnom to (do nedavno) bio najuspješniji metod za bavljenje historiografijom: pretraživanje odgovarajuće građe, pa citiranje, parafraziranje i potenciranje prevashodno podataka i činjenica po kontekstu nametnute tj. dominantne koncepcije (što neki to malo grublje nazivaju – pabirčenjem): dakle, bez objektivne i minuciozne analize, u „interesu“ ciljane, površne ili potpuno zanemarene sinteze! To i dobar student istorije mora da zna: nije istorijska nauka jednostavno ređanje podataka i činjenica, nego je to više logičan slijed događaja i pojava (čuvaajući se tragično opasnoga ideologizovanja!), i njihov adekvatan kontekst...

Poznato je koliko je Njegoš bio svjestan da ga je Svevišnji i tijelom i duhom „nad milionima ukrasio“, ali nije nepoznato ni to koliko je on, suštinski i tvorački, bio udubljen i veoma odgovoran, pa čak i racionalno-reformski čovjek. Ratujući s mnogim teško ukrotivim alama i zjalama – branio je crnogorski krš i obraz – i istovremeno stvarao organizaciju moderne države: sagradio je prvu školu i dao da se rade prvi udžbenici... Organizovao je prvu tamnicu, i „podario“ svome narodu kapu – kao etnički i etički znak! Izgradio je rezidencijalnu Biljardu, nabavio štampariju, uveo Gvardiju (kao operativni organ javnoga reda), pa konstituisao Senat, kao jedinstvenu državnu vlast; zatim uveo medalje kao prestižno lično i junačko znamenje, a pripremao je i sopstveni, crnogorski državni novac, stižući pozvan i ugledan i u Trst, Beč, Petrograd, Napulj, Rim. Imao je Njegoš, kao svaki istinski stvaralac, i povremene strepnje, i vrlo izazovne dileme, ali i snagu za mnoga lična i suštinska preispitivanja, koja su se povremeno oglašavala i kao otvorena bojazan, čak – i hoće li se jedan „Gorski vijenac“ dopasti „učenijem ljudima“...

Između zbilje i fikcije, mita i stvarnosti

Iako superioran mislilac, ugledan književnik i uspješan državnik, Njegoš je mnogo dana proveo osamljениčki i neveselo, tim više jer je bio svjestan svoje izuzetne umne i fizičke ljepote – i neuslova da ih u potpunosti ostvari. Zaslužnjen u pretežno hladnom i vlažnom, a povremeno i surovo bezvodnome osoju, podno Orlova krša i Lovćena, stalno pritiskan silom turskom, pa nerodnim godinama i velikim oskudicama u narodu, i pratećom ponižavajućom i višestruko neizvjesnom glađu, zatim samovoljom svojeglavih i usovnih Crnogoraca, a povrh svega teška crnorizačka odora grubo ga je odvajala od uobičajenoga i ovozemaljskoga života, jer on nije bio ličnost za privide, bojažljive uzdržanosti i monaške skućenosti... Koliko je samo glasno patio – vojnički nemoćan – za otetim Lesendrom, ostrvcem (poput spruda) na Skadarskome jezeru, što ne bi drugi za izgubljenom carevinom. Činio je koliko je mogao, i učinio je mnogo, uglavnom presudno i neponovljivo – vođen intuicijom, i razumom, i svojom izuzetnom intelektualnom i duhovnom dimenzijom. Njegov prethodnik, vladika Petar I (Sveti) – s obzirom na to da do Njegoša nije bilo organizovane centralne vlasti u Crnoj Gori – opstajao je u narodu (koji je više bio upućen i vezan za osione, nasljedno osigurane lokalne glavare), pišući poslanice, savjetujući i moleći, kumeći i – kunući! Njegoš je to stanje radikalno i reformski prevazilazio: uredio je operativne organe vlasti, uvodio pismenost; skapulavao je narod zahvaljujući i dobijanoj pomoći; rvao se s Turcima koliko je mogao... A onđe će je najveći, i ono s čime je daleko izmakao – ostavio nam je u svojim knjigama! Uklanjajući se od zla i satane, samotinje i čamotinje, okretao se svjetlosti i Bogu, knjigama i hartijama, maštanjima. Zaputio se k najsloženijim sferama znanja i mišljenja – okrenuo se „Crnogorac svemogućem Bogu“, i prvi zakoračio da tolkuje njegove „najviše taine“. Prateći Luču – proniknuo je u najsloženije i najviše sisteme Univerzuma, a u potpunoj osami, skriven i od sebe, izuzet od mladosti i zdravih pulsacija života, snivao je nedosanjanu „Noć skuplja vijeka“... K tome, prostor na kome je najviše boravio, na koje ga je upućivao udes istorijski i lični, bilo je polje – kosovsko! Na to ga je motivisala i malobrojna ali odvažna i odveć važna „nejač“ crnogorska, koja gine i strada – ali se, iako malobrojna, ne predaje – nego zvjerski brani svoje gore i svoj opstanak, a kad umire, umire poput biblijske ptice – pjevajući! Njegoševe patnje i rane, ginjenički život crnogorski (na jednoj strani), i nemoć velikoga ali „praznoga“ roda pravoslavnog (na drugoj) – odveli su ga u tradicionalno najtužnije sfere balkanske, pravoslavne i uopšte hrišćanske istorije, u stvarnost gubitničku i tragičnu, stvarnost pokosovsku i polje kosovsko. Da smišlja vitezove i junake, „strašne“ osvjetnike, da se i fiktivno brani i sveti velikome zavojevaču i smrtnome neprijatelju, koji je realno, vojnički bio

mного snažniji, i neosvojiv. Zbog toga je prvo „kidisao“ na domaće Turke, odnosno „poturice“, kojih je (izvjesno je) bilo svugde po Crnoj Gori (iz tih, ili nešto ranijih vremena je naša neviteška priča kako su mnogi Crnogorci „slabi na žito“). Za razliku od pouzdanih izvora i dokumenata, koji novomuhamedance po Crnoj Gori jednostavno nazivaju „Turcima“, ili čak „domaćim Turcima“, Njegoš ih – iz dinastičkih i državotvornih razloga – hoće posebno markirati i „obilježiti“, i namjerno ih degradira nazivajući ih „poturicama“, koje će u jednome naletu (fiktivne!) osвете sve – istrijebiti! Naravno, „istraga poturica“ je Njegošu i Petrovićima, i još krhkoj centralnoj vlasti bila potrebna zbog zadobijanja većega povjerenja u narodu, kao i zbog pouzdanije i jedinstvenije buduće „narodne volje“ – u ratničkim i oslobodilačkim pretenzijama, i Crne Gore i cijeloga „usnulog“ plemena pravoslavnoga. (Inače, kako je u svojim „Memoarima“ zapisao vojvoda Simo Popović, po citiranim riječima veoma uglednoga i poslovično pametnoga Stevana Perkova, Njegoševa savremenika: „Istraga Turaka crnogorskih nije bila one večeri, ni druge, ni u opšte djelo jednoga dana, i nikakvoga plana ni vladčina ni glavara crnogorskih. Oni su nestajali po malo, i za dugo... Nesrećni Crnogorac bio ti je vijek vječiti krvoprolićnik. Bratstva se krvila iz dana u dan, a četovahu vazda, jer su o tome živjeli. Turci domaći i Crnogorci su četovali... Gini danas, gini sutra, otančali Turci i kad im kuće ostale već rjeđe, i nejake, koje se nijesu iskopale sasvijem, izdizale su malo po malo preko granice u Tursku (...)“, a neki „koji nijesu bili ni za tamo od vajde – vraćali su se vjeri praćedovskoj“. Popović dalje navodi riječi toga pouzdanog šedoka... da je to „sve vladčina rabota“ i „da se do vienca vladčina nije znalo u Crnu Goru za onu istragu Turaka“!

U neuglednim srednjovjekovnim duhovnim i političkim tminama, a često i potpuno civilizacijskom mraku na Balkanu, uz povremeno i dodatno snažnu, i nemilosrdnu razdiranost ovoga prostora, po kojemu su kao po pravilu udarale brojne nepogode, vladale stihije i dominirale česte neljudske i nadljudske prokletinje (koje se i danas vješto snalaze u prašumama našega agresivnog neznanja i bujnog, zorlijski uzgajanoga primitivizma i srpskoga kleronacionalizma – kao manje-više državne religije) – Crna Gora i Njegošovo pero budili su savjest i opredjeljivali svijest o široj zajednici, o vjerskoj, pravoslavnoj pripadnosti – kao oslobodilačkoj i jedinstvenoj odgovornosti, patriotski se uživljavajući i romantičarski uljuljkujući u snove, srpske, južnoslovenske i sveslovenske. Zgaženi, zakorovljeni i zaboravljeni cvijet Južnih Slovena, jugoslovenski cvijet „bilo–belo–bjelo i bijelo“, Njegoš je kao niko prije njega sanjalački priželjkivao, tražio ga s ljubavlju, pa ga pažljivo i visoko uzdigao, i nježno njegovao i literarno zalivao – onovremenom najživotvornijom snagom: mitovima nâroda srodnih, i teškom sudbinom povezanih, porobljenih i obespravljenih pravoslavnih vjernika, prije svega. Dakle, kasnije i

politički i „naučno“ obznanjenim i promovisanim – „nacionalnim“ mitovima! Razni Obilići, Jugovići, Strahinjići, Orlovići, Kosančići i drugi slavni pravoslavni, tj. „srpski“ prvaci i junaci nastajali su, uglavnom, u skromnim odajama Cetinjskoga manastira i šenovite Biljarde...

Svi veliki obrisi „nacionalnoga“, bolje reći nadnacionalnoga, pravoslavna mita su kosovski oreol Njegoševe pjesničke imaginacije: agresivni i do potpune servilnosti ispolitizovani, brojni savremeni kulturni i javni radnici, i slično umišljeni patriotski zaslužnici – sirovi politički bukvalisti, pa sljedstveno tome mnogi oholi unitaristički korifeji u kulturi i nauci, guslarski monotono i uporno koriste Njegoša kao stari seljački koporan za sve svoje etničke i etičke nedoumice, plitka znanja i potpuna neznanja, mentalne slabosti i nedorečenosti, sijući i prosijavajući njegoševsku tradiciju (nekad, ali i sad – tvrde temelje i pouzdane klance crnogorske) u autentičnu srpsku „istorijsku“ prošlost! Odvažno trajanje i nesebično odricanje duhovno stabilnoga i nekad specifičnoga crnogorskoga čovjeka, danas mnogi „demokratski“ i vašarski pelivani, bučno i u tobožnjem zanosu rodoljublja – energijom apsurdnih i apokaliptičkih utvara prošlosti – satiru crnogorsku tradiciju, najamnički seireći i razmećući se Njegoševom mudrošću i njegovim stihovima, koristeći ih po sopstvenoj mjeri, pojednostavljeno i plakatski jednostrano, kao ukleti monoumci i bivšega i sadašnjega ideološkog i političkog, jugoslovenskog centralizma, odnosno velikosrpskoga pragmatizma. Pred tom organizovanom ordijom agresivnih političara, profesionalnih rodoljuba i školovanih mitomana, raznih preambicioznih i sujetno-praznih demagoga, neukih, naivnih, i profesionalno bahatih guslarskih nacionalnih „eksperata“ – nije lako izbjeći posljedice opasnoga anahronizma i teškoga anarhizma, a još je teže smoći snage za izgrađivanje kulturnih i zdravih demokratskih sadržaja, zasnovanih na modernim standardima nacionalnoga i građanskoga života i suživota, i racionalnoga državnog organizovanja! Nikako da iskoraknemo iz XIX vijeka, i prevaziđemo onu nekad poznatu i spasonosnu – prirodnu filozofiju življenja na crnogorskome prostoru. Traži se da pošto-poto budemo „viteški“ bojovnici i „nacionalni“ osvetnici, da se vijore krstaši barjaci (kao nekad?!), da se vavijek i dovijek „krstu (tj. srpstvu) služi, a Milošem živi“... Još su veoma brojni oni koji ne mogu da razaznaju i da shvate da nam taj tragični scenario redovno rezerviše samo uloge porazno praznih gubitničkih galamdžija i tragikomičnih „patriotskih“ klovnova. U takvome prividnom (i opsesivnom) taborenju, prva, naravno, strada kultura – a najviše njene najveće vrijednosti – koje se kojekakvom i stalnom, stihijnom upotrebom devastiraju i unižavaju, i gaze i satiru poput najboljega, razgrađenoga baštenskog zemljišta.

Njegoš kao vrhunski humanista, i pjesnik slobode, imaginativno najslavniji i najveći „tragični junak kosovske misli“ (I. Andrić) – redovno je ide-

ologizovan i praktikantski zloupotrebljavan, čak i za potrebe najgore politike: ostrašćene pravoslavne, militantne, genocidne. Tako banalizovani, ratnoretorički i ratnohuškački Njegoš, posebno je, u posljednje vrijeme, u fazi potpune jugoslovenske destrukcije, efektno služio nacionalističkoj i vjersko-fundamentalističkoj srpskoj politici. Bahati vlastodršci i osioni „justinovci“ nemilosrdno su ga koristili za kojekakve i svakakve im gazove i jazove – u ekstazama njihove nepromišljene i plitkumne politike, koja je sračunato i vješto bogaćena raznim nacionalnim glorifikovanjima, mitovima i mistifikacijama, i drugim čudarijama iz njihova magijskog arsenala brojnih im rodoljubivih i patriotskih „svetinja“. Te Njegoš je „peti jevanđelista“, te „Gorski vijenac“ je Biblija... Vijorio je nedužni Njegoš i na barjacima najtvrdih, sumanutih nacionalista, šovinista i fašista – svejedno da li kao rezultat infantilnoga idolopoklonstva ili produkt ostrašćene crkvene propovijedi i kvazikulturne tiranije – kao predodređen da bude ratnička perjanica i duhovna osmatračnica za potrebe „nebeskoga naroda“... Na njegovu pravovjernom i „pravednome“ putu u budućnost! To ratno-didaktičko „poetizovanje“ istorije i najgore pejorativno i razbojničko tumačenje Njegoša krajnje je vulgarizovalo i poeziju i istoriju, a duhovnoga džina s Lovćena banalizovalo do te mjere da mnogi koji se, sa zvaničnih političkih i duhovnih predikaonica, najgrlatije pozivaju na njegoševsku tradiciju – brkljače nemošto, ne razaznajući i ne razlikujući ni Dobro od Zla, ni Dan od Noći, ni Božju milost od Sataninoga zločina, ni Viteza od svirepoga Ubice, ni Slobodu od Nasilja, ni Pravdu od Nepravde..., tako da se Njegoševa i njegoševska filozofija čovjeka i demiurga – srozava do poistovjećivanja s nasilničkom, rušilačkom i ubilačkom suštinom i njenom opasno primitizovanom i često zločinački ostrašćenom dnevopolitičkom etikom i „estetikom“! Poslije takvih „tumača“ i njihovih pregrijanih egzaltacija, uvijek se treba vraćati Originalu, i izvornim stavovima toga prometejskog uglednika i genijalnoga, univerzalnog zaslužnika – poetskoga i kulturnoga, etičkoga i etničkoga. Jer Njegoševo je, ipak, i njegoševska je tradicija, njegov (zaludnji nam) nauk da „čovjeku naučenu, i dobrog vladanja – svi pametni ljudi su družina i braća“! Bahati jugovlastodršci (iz njene sve tri demagoške varijante) i osioni „justinovci“, iz novijega zemana naročito, kao i brojne kamarile njihovih seiza i izmećara u javnome informisanju, kulturi i nauci (dokazanih majstora za navođenje tektonskih međunacionalnih pomjeranja i sudaranja) – kao da nikad nijesu čuli, ili mogli spoznati, da je i ogromna, enormno moćna „rimska civilizacija propala, jer bijaše samo Rimljana, ne i ljudi“! Taj nemilosrdni dualizam pokazao se tragičnim i u novijem razgrađivanju nekad veoma prepoznatljivih i priznatih tradicionalnih kategorija, Čojstva i Junaštva, kao etički i etnički snažnih transmisija crnogorske tradicije – a ne scenskih relikata za izvještačena, populistička i licemjerna predstavljanja i uznošenja jednoga

neobičnog, ideološki i vještački konstituisanoga moralnog i nacionalnog konglomerata – u interpretaciji isključivih i netolerantnih „zaštitnika“ srpstva i pravoslavlja. Od velike političke i „nacionalne“ iluzije i snažne inercije na dugom i jalovom putu iracionalnoga srpskog velikodržavlja, još od vremena V. Karadžića i I. Garašanina (kad su Srbima smatrani narodi sva tri „vjerazakona“, jer govore „srpskijem“ jezikom: Srbi, Crnogorci, Muslimani i Bošnjaci, Hrvati, Makedonci, pa čak i Bugari) – silom brojnih i autonomno stvorenih neprilika i teških historijskih promašaja – iskoraknulo se tek toliko (nažalost za još mnogo i mnogo naivnoga i pogrešno upućenoga svijeta, i njihovih vodećih, poletno-profesionalizovanih i užeglih velikosrpskih nacionalista) da su za tu fazu tzv. kulturnoistorijskoga „razvitka“ – Srbi svedeni na livade „pastira“ pravoslavnih... Slično kao i ranije, i danas im je Njegoš i „njegoševska tradicija“ prvorazredna politička (ideološka!) platforma i inhibitorno suprotstavljeni vaspitno-obrazovni sadržaj najvišega značenja i nezaobilazna kulturna pa čak i naučna mirodija – spremna za retrogradne, bolesne, i uvijek opasne nacionalističke i hegemonističke, posvajačke naume i planove.

*

Prva Njegoševa izdanja, „Lijek jarosti turske“ i „Pustinjak cetinjski“, štampana su 1834. godine na Cetinju, u Štampariji crnogorskoj, ili kako je još nazivana „Pečatnja slobode crnogorske“ (popularno: Njegoševa štamparija). Godinu dana kasnije (1835) štampano je u istoj štampariji i „Žitije Mrđena Nesretnjikovića“.

Poslije gotovo desetogodišnje pauze, štampano je sljedeće Njegoševo, takođe obimom manje, i manje značajno djelo – pjesma „Tri dana u Trijestu“ (1844. u Beču, u Štampariji Jermenskoga manastira). Potom nastupa period Njegoševih važnijih, i glavnih djela, period njegova potpunoga umjetničkog sazrijevanja i najvećih stvaralačkih koncentracija. Godine 1845. prvi put je štampana „Luča mikrokozma“ (u Beogradu, u Knjigopečatnji knjaževstva srpskog). Iste godine (takođe u Beogradu), publikovane su „narodne pjesme o crnogorskim bojevima“, naslovljene kao „Ogledalo srpsko“, koje je (uslovno rečeno) sakupio Njegoš... Potom se, i napokon, pojavio „Gorski vijenac“, s prvim izdanjem, bečkim (štampanje obavljeno u štampariji Mehitarista). Ubrzo zatim – već od 1860. godine – s dosta izraženom dinamikom – javljaju se naredna izdanja „Gorskoga vijenca“: 1860, 1867, 1868, 1870, 1876, 1877, 1881, 1882. (dva puta) itd. Neobično da je, naročito u vrijeme egocentrične nedodirljivosti knjaza i kralja Nikole, Njegoš u Crnoj Gori bio gotovo nepoznat pisac: prvi put je „Gorski vijenac“ štampan 1913. godine, u maltene slučajnome izdanju jednoga privatnog knjižara iz Herceg Novoga – i to kao tek 32. izdanje!

Godine 1850. štampane su (u Beču, u Štampariji Jermenskog manastira) Njegoševe pjesme „Kula Đurišića i Čardak Aleksića“, a 1851. godine „Lažni car Šćepan Mali“ (u Zagrebu, u Pečatnji Braće Župana). Posthumno, 1854. godine, od važnijih, odnosno posebnih Njegoševih djela – prvi put se pojavila „Slobodijada“ (štampana u Zemunu).

Interesantno je napomenuti da su prva Njegoševa izabrana „Djela“ štampana još 1855. godine u Pančevu, kao poduhvat Knjižare braće Jovanović, a prva objedinjena „Cjelokupna djela“ Njegoševa, u pripremi Milana Rešetara, publikovana su 1926. i 1927. godine u izdanju Državne štamparije iz Beograda.

Njegoš je svakako, i u najširim razmjerama gledano (i pored često veoma izražene subjektivne neodmjerenosti, i paradne patetike u ispolitizovanim i pragmatizovanim domaćim stavovima) – jedna od najoriginalnijih i najznačajnijih figura evropskoga romantizma, i jedinstvena figura državnika i pjesnika. Previše ga vezujući za mnoge „jugoslovenske“ odnosno srpske neuralgične probleme i prohtjeve, a u novije vrijeme ga i direktno poturajući brojnim međunacionalnim sukobima i zlodjelima – i Njegoš je neminovno, po inerciji, postao dio te po zlu oglašene „nacionalne“ i „patriotske“ prćije, koja će se još dugo povlačiti po mnogim stranicama aktuelnoga informisanja, i suđenja i osuđivanja na raznim sudskim instancama – do najviših i najtežih međunarodnih genocidnih optužnica.